

University of Tehran press

Analysis of issues and challenges surrounding the Arabic language in Iran with a future-oriented approach

Alibagher Taheriniya *ID 0000-0003-4476-7062

Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: btaheriniya@ut.ac.ir

Mahmoudreza Tavakoli Mohammadi ✉**ID 0000-0002-7735-3774

Department of Arabic Language and Literature, Farhangian University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: mr.tavakoli@cfu.ac.ir

Ahmad Saeedi ***ID 0000-0002-6534-3771

Assistant Professor, Institute for Research & Planning in Higher Education.

Email: a_saidee@irphe.ac.ir

Alireza Taheriniya ****ID 0009-0003-9221-5913

Department of Cooperatives and Social Welfare, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.

Email: Ataheriniya57@gmail.com

ABSTRACT

Having a strategic approach to issues is one of the necessities of macro-management of institutions and organizations. Understanding the problem is considered the first step in any type of policy-making. The first step in public policy-making is recognizing the issue and formulating it to put it on the policy-making agenda, which is considered a separate process in public policy-making. The purpose of conducting "Issue System Studies" as a strategic study is to determine the general lines of existing insight and experience about the main and key topics in a specific area. To identify, prioritize, and select priority issues of the Arabic language, comprehensive, holistic, and strategic research is needed. The present research has examined the "system of Arabic language issues with a future-oriented approach". This research is considered among applied research, as it seeks to create a basis for policy-making to solve Arabic language issues by analyzing the system of Arabic language issues. The method of information collection for enumerating Arabic language issues was based on a descriptive exploratory approach using a combination of quantitative and qualitative methods, and the method of information analysis is based on thematic analysis (as a research strategy). Data collection was carried out through documentary studies, interviews, questionnaires, and holding expert panels. The results show that the super-challenge of the Arabic language in Iran is the "vacuum of a dominant discourse in the field of Arabic language in Iran". This discourse vacuum indicates the "abandonment of the Arabic language in Iran"; three key challenges as the highest priority issues include the introduction of artificial intelligence to Arabic language teaching, the lack of connection between Arabic language education and job market-required skills, and the duality of Arabic language teaching with the aim of understanding religious texts or general purposes. The future-oriented approach to the issues facing the Arabic language and attention to new changes in the technology sphere and its impact on the emergence of new and emerging challenges, including the introduction of artificial intelligence to Arabic language teaching, are among the innovations of this article and distinguish it from previous research.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 16 October 2023

Received in revised form

15 May 2024

Accepted: 17 May 2024

Available online:

Autumn 2024

Keywords:

Arabic language, issue system, approach, future-oriented, challenges

Taheriniya, A., tavakoli mohamadi, M., Saeedi, A., & taheriniya, A. (2024). Analyzing the system of Arabic language problems in Iran with a prospective approach. *Journal of Foreign Language Research*, 14 (3), 445-461. <http://doi.org/10.22059/jflr.2024.379392.1141>.

© The Author(s).

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jflr.2024.379392.1141>.

*Dr. Ali Baqer Taheriniya was born in 1349 and has been promoted to the rank of professor in the field of Arabic language and literature since 1391. His specialized and favorite research areas are Quranic literature studies, literary criticism, philosophy, and science policymaking, respectively

** Dr. Mahmoudreza Tavakoli Mohammadi was born in 1999 and is a member of the academic staff of Farhangian University, Ayatollah Taleghani Campus of Qom, he has five books and more than twenty scientific research articles.

*** have a doctorate in higher education economics and an assistant professor at the Higher Education Research and Planning Institute.

**** Secretary of Education and guest lecturer of Farhangian University of Lorestan; Doctoral student of social sciences (social welfare) Allameh Tabatabaei University.

انتشارات دانشگاه تهران

پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی

شاپای چاپی: ۴۱۲۳-۲۵۸۸ شاپای الکترونیکی: ۷۵۲۱-۲۵۸۸

https://jflr.ut.ac.ir

Email: jflr@ut.ac.ir

واکاوی مسائل و چالش‌های پیرامون زبان عربی در ایران با رویکردی آینده‌نگر

علی باقر طاهری نیا *

id 0000-0003-4476-7062

گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: btaheriniya@ut.ac.ir

محمودرضا توکلی محمدی **

id 0000-0002-7735-3774

گروه آموزش زبان و ادبیات عربی دانشگاه فرهنگیان تهران، تهران، ایران.

Email: mr.tavakoli@cfu.ac.ir

احمد سعیدی ***

id 0000-0002-6534-3771

استادیار موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.

Email: a_saidee@irphe.ac.ir

علیرضا طاهری نیا ****

id 0009-0003-9221-5913

گروه آموزشی تعاون و رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

Email: Ataherinia57@gmail.com

چکیده

داشتن رویکرد راهبردی به مسائل یکی از ضروریات مدیریت کلان‌نهادها و سازمان‌ها است. فهم مسئله اولین گام در هر نوع سیاست‌گذاری محسوب می‌شود. نخستین گام سیاست‌گذاری عمومی، شناخت مسئله و صورت‌بندی آن برای قرار دادن در دستور کار سیاست‌گذاری است که فرایندی مجزا در سیاست‌گذاری عمومی به شمار می‌آید. هدف از انجام «مطالعات نظام مسائل» به‌عنوان مطالعه راهبردی، تعیین خطوط کلی بینش و تجربه موجود درباره موضوعات اصلی و کلیدی در حوزه‌ای مشخص است. به‌منظور شناسایی، اولویت‌بندی و گزینش مسائل اولویت‌دار زبان عربی تحقیقی جامع، کل‌نگر و راهبردی نیاز است. پژوهش حاضر به واکاوی «نظام مسائل زبان عربی با رویکردی آینده‌نگرانه» پرداخته، این پژوهش در زمره پژوهش‌های کاربردی محسوب می‌شود، زیرا با واکاوی نظام مسائل زبان عربی به دنبال ایجاد مبنایی برای سیاست‌گذاری حل مسائل زبان عربی است. روش گردآوری اطلاعات احصای مسائل زبان عربی با رویکرد توصیفی اکتشافی برپایه تلفیق روش‌های کمی و کیفی بوده و روش تحلیل اطلاعات، مبتنی بر تحلیل مضمون (به‌عنوان راهبرد پژوهش) است. گردآوری داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی، انجام مصاحبه، اجرای پرسش‌نامه و برگزاری نشست تخصصی صورت گرفت. نتایج نشان می‌دهد ابرچالش زبان عربی در ایران «خلاء گفتمان غالب در حوزه زبان عربی در ایران» است. خلاء گفتمانی که از «رهاشدگی زبان عربی در ایران» حکایت می‌کند؛ سه چالش کلیدی به‌عنوان اولویت‌دارترم مسائل شامل ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان عربی، عدم ارتباط بین آموزش زبان عربی و مهارت‌های مورد نیاز بازار کار و دوگانگی آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و یا اهداف عمومی است. رویکرد آینده‌نگر به مسائل پیش روی زبان عربی و توجه به تغییرات جدید در سپهر فناوری و تأثیر آن بر بروز چالش‌های نوظهور و جدید از جمله ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان عربی، از نوآوری‌های این مقاله است و وجه تمایز این مقاله با پژوهش‌های پیشین است.

اطلاعات مقاله

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۷/۲۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۲۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۸
تاریخ انتشار: پاییز ۱۴۰۳
نوع مقاله: علمی پژوهشی

کلید واژگان:

زبان عربی، نظام مسائل، رویکرد، آینده‌نگر، چالش‌ها.

طاهری نیا، علی باقر، توکلی محمدی، محمودرضا سعیدی، احمد، و طاهری نیا، علیرضا. (۱۴۰۳). واکاوی نظام مسائل زبان عربی در ایران با رویکردی آینده‌نگر. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، ۱۴ (۳)، ۴۴۵-۴۶۱.

DOI: http://doi.org/ 10.22059/jflr.2024.379392.1141.

The Author(s).

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: http://doi.org/ 10.22059/jflr.2024.379392.1141.

* استاد زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران دکتر علی باقر طاهری نیا متولد سال ۱۳۴۹ است و از سال ۱۳۹۱ به مرتبه استادی در رشته زبان و ادبیات عربی ارتقا پیدا کرده است.
** استادیار دانشگاه فرهنگیان تهران ایران، گروه آموزش زبان و ادبیات عربی دکتر محمودرضا توکلی محمدی متولد ۱۳۵۹ و عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان، پردیس آیت الله طالقانی قم.

*** استادیار موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی دکتر اقتصاد آموزش عالی و استادیار موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی هستم.

**** دبیر آموزش و پرورش و مدرس مدعو دانشگاه فرهنگیان لرستان؛ گروه آموزشی تعاون و رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

۱. مقدمه

جهان امروز از کشورهای متعدد و گوناگونی تشکیل شده که هر یک به سبب تاریخ خاص خود از فرهنگ و زبان متفاوتی برخوردار هستند و این تنوع و گوناگونی گاهی امکان زندگی مشترک انسان‌ها در کنار یکدیگر را دشوار می‌سازد؛ چرا که «زبان صرفاً ابزاری برای برقراری ارتباط نیست، بلکه جهان‌بینی افراد قوه تخیل آنها و روش انتقال دانش را نیز بیان می‌کند.» (پیام یونسکو، ۱۳۷۹) داشتن رویکرد راهبردی به مسائل یکی از ضروریات مدیریت کلان نهادها و سازمان‌ها است. فهم مسئله اولین گام در هر نوع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی محسوب می‌شود. یکی از مراحل اصلی سیاست‌گذاری عمومی و به عبارتی نخستین گام، شناخت مسئله به‌عنوان واقعیت و صورت‌بندی آن برای قرار دادن در دستور کار سیاست‌گذاری است که فرایندی مجزا در سیاست‌گذاری عمومی به شمار می‌آید. مراحل آتی سیاست‌گذاری خواسته یا ناخواسته از چگونگی سپری شدن این فرایند و برآیند آن متأثر می‌شوند. بر این مبنا صورت‌بندی مسئله در حقیقت یک نظام مرکزی هدایت یا نوعی فرایند هدایت‌کننده است که در موفقیت مراحل بعدی تجزیه و تحلیل سیاستی آن مسئله، مؤثر است، از این جهت یکی از مهم‌ترین وظایف سیاست‌سازان و سیاست‌پژوهان، شناخت نظام مسائل در خصوص یک موقعیت یا یک پدیده مورد بررسی است. این شناخت از چند بُعد مورد توجه است؛ اول اینکه با مسئله‌شناسی، حواشی غیرضروری از پیرامون مسئله اصلی به کنار زده می‌شود و در ثانی، شناخت مسئله، تجزیه و تحلیل مناسبی را نسبت به فرایند موجود و وضعیت آینده ایجاد می‌کند، شناخت درست مسئله در اتخاذ سیاست مناسب اثر مستقیم دارد.

در این راستا «مطالعات نظام مسائل» ابزاری برای رسیدن به این مقصود است. هدف از انجام «مطالعات نظام مسائل» که نوعی مطالعات راهبردی محسوب می‌شوند، تعیین خطوط کلی بینش و تجربه موجود درباره موضوعات و مسائل اصلی و کلیدی در حوزه‌ای مشخص است، البته در اینجا «لازم به ذکر است که نظام آموزشی در ایران بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ملی ایران طرح‌ریزی شده که این سند و سایر اسناد بالادستی مرجع تعیین‌کننده خط مشی آموزشی محسوب می‌شوند» (نعمتی و رجائی، ۱۴۰۳: ۳) شناخت نظام مسائل به معنای کشف منظومه مسائل و فهم رابطه میان آنها و

شناسایی گلوگاه‌های اصلی و نقاط مداخله هوشمند در زمینه‌های مختلف است که یکی از ضروریات و اولویت‌های حکمرانی به‌ویژه در شرایط کنونی انقلاب اسلامی است. رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار نخبگان جوان و استعداد‌های برتر علمی در ۲۶ آبان ۱۴۰۰، «مسئله‌محوری» و حل مسائل کشور را از اهداف مهم جامعه علمی کشور خواندند و با برشمردن مواردی مانند مشکلات آب، محیط‌زیست، ترافیک، آسیب‌های اجتماعی، تخلیه روستاها، نظام پولی، مالی، مالیاتی، بانکی و مسائل نظام تولید، تأکید کردند که می‌توان برای همه مشکلات کشور راه‌حل علمی پیدا کرد.

یکی از پدیده‌هایی که نیازمند مطالعه بنیادین و شناخت اساسی است، «مسائل زبان عربی» است.

زبان نظامی از نشانه‌هاست که خود، نظامی صاحب ارزش فرهنگی تلقی می‌شود. کاربران زبان، خود و دیگران را از طریق کاربرد زبان می‌شناسند و زبان خود را نماد هویت اجتماعی خویش می‌دانند. گویشوران هر زبانی، منع کاربرد زبانشان را اغلب مخالفت با گروه اجتماعی و فرهنگی خود تلقی می‌کنند. بنابراین می‌توانیم بگوییم که زبان نماد واقعیت فرهنگی است. (کرامش، ۱۳۹۰: ۲۲)

آموزه‌های قرآن کریم، دین اسلام و رابطه درهم‌تنیده فرهنگی و تمدنی ایرانیان با جهان عرب از گذشته تاکنون، اهمیت این زبان را بیش از هر زمانی ضرورت می‌بخشد. از طرفی دیگر، مضامین زبان فارسی و عربی، بسیار به هم نزدیک هستند. به همین علت، فراگیری زبان عربی در ایران همواره یکی از دغدغه‌های سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در سطوح کلان و خرد بوده است، به طوری که براساس اصل شانزدهم قانون اساسی، آموزش زبان عربی در برنامه درسی همه پایه‌های تحصیلی دوره متوسطه اول و دوم در مدارس گنجانده شد. از طرف دیگر در میان زبان‌های خارجی، تنها زبان عربی است که با فرهنگ، تمدن و تاریخ ایران درهم‌تنیده است و فهم این حوزه تمدنی، نیاز به زبان عربی را دوچندان می‌کند، در مبحث آموزش زبان عربی باید به این واقعیت تأکید کرد که «یادگیری زبان با حفظ کردن کامل یک فرهنگ لغت اتفاق نمی‌افتد بلکه کاربر موظف می‌شود تا خود را با نبوغی که در

^۲ Kramsch

^۱ Nemati and Rajaei

آن زبان وجود دارد همگون سازد» (رضاپور و فرجاه، ۱۴۰۰: ۶۳۰)

بنابراین «تعامل یک فارسی‌زبان با گویشوران زبان عربی تنها مبتنی بر فراگیری عناصر و مهارت‌های زبان نیست، بلکه به همان اندازه نیازمند شناخت فرهنگ و آداب‌ورسوم عرب‌زبانان نیز هست. چه بسا هنگام برقراری ارتباط با اهل زبان در یک موقعیت ارتباطی، نیازمند به‌کارگیری ساختارهای زبانی باشیم که نظام زبانی نمی‌تواند درست و غلط آنها را تأیید کند بلکه این ارزش‌های فرهنگی است که می‌تواند آن ساختار یا ساختارهای زبانی را تأیید را رد کند. بنابراین بدون توجه به ابعاد مختلف بافت متنی گفتمانی زبان، فرایند آموزش و یادگیری هر زبان خارجی بسان فرود آمدن چتر باز وسط ملتی است که از تاریخ و فرهنگ و تمدن آنها شناختی ندارد و در نتیجه در یک انزوای زبانی از ایجاد هرگونه ارتباط با آنها سرگردان و سرخورده خواهد شد.» (همایونی^۲ و آذرشب^۱، ۱۳۹۴)

بنابراین داشتن تصویری جامع و منسجم از مسائل زبان عربی، علاوه بر اینکه وفاق نظری میان پژوهشگران و اساتید حوزه آموزش و پژوهش زبان عربی و سایر حوزه‌های وابسته (الهیئت، معارف، زبان‌شناسی و ...) برقرار می‌سازد، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را در تدوین سیاست‌های فرهنگی، دینی و آموزشی هدایت می‌کند. همچنین شناخت، تحلیل و اولویت‌بندی مسائل مربوط به زبان عربی - به‌ویژه مسائلی که به سپهر و محیط درون کشور مرتبط می‌شود - باعث خواهد شد که تعاملات راهبردی با کشورهای منطقه و به‌ویژه کشورهای جهان اسلام بیش از پیش عمیق‌تر، اثربخش‌تر و هم‌گراتر شود. عربی زبان رسمی بیش از ۲۰ کشور است و ۳۷۵ میلیون نفر از گویشوران بومی این زبان وجود دارند که بیشتر در خاورمیانه زندگی می‌کنند اما گروه‌های اقلیت زیادی نیز در سراسر جهان وجود دارند. عربی در زمانی توانست چهره جهانی به خود گیرد و در جان اسلام گسترش فراوانی یافت که از یک طرف به مرزهای چین و از طرف دیگر به شمال آفریقا و جنوب غرب اروپا رسید. اسلام باعث شد تا مردم جهان با شیفتگی فراوان زبان عربی را پذیرا باشند و در این میان ایرانیان با مشارکت عظیم خود در تمدن اسلامی و عربی و با نقش آفرینی بی‌همتا در ساماندهی زبان عربی، سرآمد سایر

ملل بودند. (ویکتور، ۱۳۸۷ به نقل از ترکاشوند^۲، ۱۴۰۰: ۸۱)

بنابراین به‌دلیل اهمیت زبان عربی به‌عنوان یک زبان درون‌سرزمینی ایران و همچنین به‌عنوان یک زبان فراسرزمینی در منظومه جهان اسلام و همچنین جایگاه آن در پیشرفت جامعه اسلامی و نقش محوری آن در تعامل اثربخش بین ملت‌های اسلامی، لازم است که مسائل مبتلابه و همچنین آسیب‌های زبانی مرتبط با این زبان مورد کنکاش و واکاوی قرار بگیرند. در این راستا به‌منظور ایجاد فضایی برای مطالعات راهبردی، بهتر است که به‌جای تمرکز بر یک چالش یا مسئله واحد مبتلابه این زبان، به شناخت یا درک کلی از همه مسائل احاطه‌کننده این زبان به‌ویژه در عصر حاضر که عصر فضای مجازی، اینترنت و جهانی شدن است، پرداخته شود. این نگاه کلان، راهبردی، جامع و همه‌نگر باعث خواهد شد که فضای فکری منسجم و یکپارچه‌ای برای تمرکز بر مطالعات بعدی و بررسی جزئی‌تر مسائل در آینده ایجاد شود. به عبارت دیگر، نخست باید به شناخت نظام مسائل زبان عربی پرداخته شود. منظور از نظام مسائل زبان عربی، عناصر اصلی ساختار، مسائل زبانی و روابط بین آنها، تعاملات حفظ‌کننده و تقویت‌کننده میان این مسائل و چگونگی تأثیر و تأثر متقابل بین آنها است. بنابراین در تحلیل وضعیت موجود زبان عربی و ارائه راهکارهای برون‌رفت از چالش‌های آن، بایستی مسائل این زبان را به‌عنوان یک کل منسجم مورد کاوش قرارداد و در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای به‌طور عام و در برنامه‌های موقعیتی (آموزش، تعاملات فرهنگی-سیاسی، امور دینی و ...) به‌طور خاص، با این رویکرد به حل مسائل زبان عربی نگاه کرد.

با این توضیح، می‌توان گفت که مسئله پژوهشی تحقیق حاضر این است که زبان عربی به‌ویژه در ایران به‌عنوان یکی از زیرسیستم‌های اجتماعی-انسانی، متأثر از مجموعه‌ای منسجم از شکاف‌های کارآمدی است که ارتباط هم‌افزای این شکاف‌ها با یکدیگر، ناکارایی‌ها و بی‌ثباتی‌های مرتبط با زبان عربی (از جمله عدم اثربخشی آموزش و یادگیری زبان عربی در مدارس و دانشگاه‌های کشور، کاهش یا آسیب‌پذیری تعاملات فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با کشورهای منطقه، عدم اثربخشی دینی و آسیب‌های مذهبی به‌ویژه در جوانان، ضعف در فراگیری معارف قرآنی در برخی از افراد جامعه و...) را رقم می‌زند. این شکاف‌های کارآمدی را می‌توان در دو

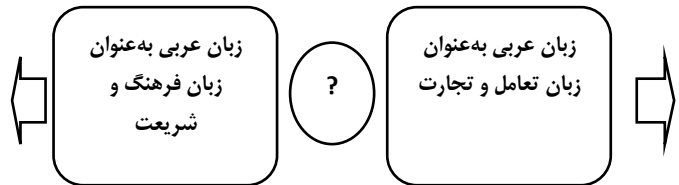
^۱ Azarshab

^۲ Torkashvand

^۱ Rezapour and Farjah

^۲ Homayouni

حوزه کلان دسته‌بندی کرد، به عبارتی دیگر از لحاظ سنخ‌شناسی مسائل زبان عربی در ایران، می‌توان نوعی دوگانگی در ماهیت و کاربرد این زبان تصور کرده و مسائل را از لحاظ درک این دوگانگی، از هم تمیز داده و تقسیم‌بندی کرد. این دوگانگی در ماهیت را می‌توان به صورت شکل زیر تصور کرد:

شکل (۱): ماهیت دوگانه درک جایگاه زبان عربی در ایران بنابراین به منظور شناسایی، شناخت و تحلیل، اولویت‌بندی و گزینش مسائل اولویت‌دار زبان عربی نیازمند تحقیقی جامع، کل‌نگر و راهبردی هستیم. در این راستا و به منظور نیل به هدف فوق، این تحقیق به واکاوی «نظام مسائل زبان عربی با رویکردی آینده‌نگرانه» پرداخته است.

۱،۱ اهمیت و نوآوری موضوع

در خصوص ضرورت این پژوهش می‌توان گفت که زبان عربی آن هم در سپهر جمهوری اسلامی ایران از دیگر زبان‌های غیرفارسی، متمایز و ممتاز است. به عبارت دیگر نوع مواجهه تابع مؤلفه‌های زبانی و تعاملی از سنخ سایر زبان‌ها نیست. زبان عربی زبان کتاب آسمانی ما مسلمانان است. به‌علاوه اینکه زبان عربی زبان تمدنی مسلمانان هم هست. آثار اندیشگانی، فکری، علمی، ادبی و تفسیری مسلمانان هم از معارف قرآنی بسیار متأثر شده و هم زبان قرآن بوده و در میراث تمدنی مسلمانان به یادگار ماندگار است. این امر تا بدان‌جا پیش رفته است که در قرن سوم و چهارم هجری از زبان عربی به‌عنوان زبان علم دنیا یاد می‌شده و حتی دانشمندان غیرعرب‌زبان کتب مهم خود را به زبان عربی تألیف می‌کرده‌اند. وجه دوم زبان عربی، ویژگی‌های زبانی آن است. زبان عربی یکی از شش زبان رسمی دنیاست. این زبان، زبان رسمی و اول ۲۵ کشور دنیا و زبان دینی بیش از ۵۰ کشور و نزدیک به یک‌چهارم مردم دنیاست و نیز زبان عربی، زبان همسایگان غربی و جنوبی ایران اسلامی است. به‌این ترتیب وجه زبانی و کارکردهای زبانی و تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی در پایش مسائل این زبان اصالت و موضوعیت دارد. حاصل دو وجه مهم پیشین در عرصه درهم‌تنیدگی زبانی و ادبی و تمدنی فارسی و عربی، ظهور و بروز برجسته‌ای دارد به‌گونه‌ای که فهم و درک

و خوانش بسیاری از آثار و منابع فاخر فارسی بی‌بهره از دانش زبانی و ادبی عربی میسر نخواهد بود.

از این رو داشتن تصویری جامع و منسجم از مسائل زبان عربی، علاوه بر اینکه وفاق نظری میان پژوهشگران و اساتید حوزه آموزش و پژوهش زبان عربی و سایر حوزه‌های وابسته (الهیات، معارف، زبان‌شناسی و ...) برقرار می‌سازد، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را در تدوین سیاست‌های فرهنگی، دینی و آموزشی هدایت می‌کند. همچنین شناخت، تحلیل و اولویت‌بندی مسائل مربوط به زبان عربی -به‌ویژه مسائلی که به سپهر و محیط درون کشور مرتبط می‌شود- باعث خواهد شد که تعاملات راهبردی با کشورهای منطقه و به‌ویژه کشورهای جهان اسلام بیش از پیش عمیق‌تر، اثربخش‌تر و هم‌گراتر شود. با لحاظ کردن موارد فوق و نقش بی‌بدیل زبان عربی در عصر حاضر از لحاظ اعتقادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی برای کشور ایران، این تحقیق ضرورت می‌یابد. بنابراین و با ملاحظه توضیحات فوق، هدف اصلی این تحقیق به‌طور مشخص شناسایی و ساختاربندی مسائل اساسی زبان عربی در ایران (واکاوی نظام مسائل زبان عربی) است.

۲،۱ پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش

به منظور حصول این هدف کلی، سؤالات زیر در این پژوهش پاسخ داده شده‌اند:

۱. مسائل و چالش‌های پیرامون زبان عربی در ایران از نظر خبرگان کدام‌اند؟
۲. مسائل و چالش‌های کلیدی زبان عربی استخراج شده، در چه حوزه‌هایی قابل دسته‌بندی هستند؟
۳. از بین مسائل و چالش‌های استخراج شده، صد مسئله و چالش اولویت‌دار زبان عربی در ایران کدام‌اند؟ فرضیه‌های مطرح شده برای این پرسش‌ها به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. به نظر می‌آید نحوه نگرش به زبان عربی به‌عنوان زبان دین و یا زبان دانش مهم‌ترین چالش زبان عربی از نظر خبرگان باشد.
۲. چالش‌های زبان عربی در حوزه‌های علمی آموزشی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و فراسرزمینی قابل دسته‌بندی هستند.
۳. با توجه به حوزه‌های چالشی زبان عربی می‌توان مسائل اولویت‌دار را به ترتیب اهمیت از نظر نخبگان تقسیم‌بندی نمود.
۲. پیشینه تحقیق

در دهه‌های اخیر زبان عربی با چالش‌های فزاینده‌ای در تداوم حیات خود روبرو شده و با شکل‌گیری روند قدرتمند و پرسرعت «جهانی شدن» این چالش‌ها نیز قوی‌تر و پرنرنگ‌تر شده‌اند. البته این امر گریبان‌گیر سایر زبان‌های زنده دنیا و از جمله زبان فارسی نیز شده و میزان جلوگیری از ورود ضربه به پیکره این زبان‌ها به میزان تلاشی بستگی دارد که توسط صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران این میدان به انجام می‌رسد.

در ایران اکثر تحقیقات در حوزه زبان عربی، ناظر به مشکلات و مسائل آموزش زبان عربی در مدارس و دانشگاه‌های کشور است. از جمله می‌توان به مطالعه **رسولی^۱** (۱۳۸۴) ریشه‌یابی مشکلات آموزش زبان عربی در دانشگاه‌های ایران (مبانی تعریف گرایش‌ها)، **پژوهش‌نامه علوم انسانی**، شماره (۴۷-۴۸) اشاره کرد. ایشان در تحقیق خود تحت عنوان «ریشه‌یابی مشکلات آموزش زبان عربی در دانشگاه‌های ایران = مصادر الخلل فی تعلیم اللغه العربیه فی جامعات الایرانیه (القواعد تعریف التخصصات)» چهار عامل را به‌عنوان مسائل اساسی در بروز این مشکلات تبیین کرده است. این عوامل شامل (۱) سطح آموزش زبان عربی در مدارس ایران پایین‌تر از حد مطلوب است. (۲) برخی از دانش‌آموزان به زبان عربی علاقه‌مندی چندانی نشان نمی‌دهند. (۳) بسیاری از دانشجویان گروه‌های عربی دانشگاه‌ها بی‌انگیزه و دلسرد هستند. (۴) در بعضی از مراکز مرتبط با زبان عربی کمبود نیروی متخصص در زبان عربی احساس می‌شود.

تقوایی^۲ (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «جهانی شدن هویت و زبان عربی» مجله رشد آموزش معارف اسلامی بهار ۱۳۸۵ شماره ۶۰، به نقش و جایگاه زبان عربی در هویت ملی و دینی ایرانیان می‌پردازد و به‌صورت کلی معتقد است برای حفظ هویت دینی و ملی، لازم است ایرانیان در عصر جهانی شدن، به فراگیری زبان عربی بپردازند. در این راستا، نویسنده مبحث جهانی شدن را مطرح ساخته و آن را به معنای غلبه الگوهای فرهنگ غربی و به‌ویژه آمریکایی بر ملت‌های جهان می‌داند که نتیجه اولیه آن در کشورهای اسلامی، ایجاد بحران هویت و برنامه‌ریزی جهت سست کردن باورها و اعتقادات اسلامی در راستای القای برتری غربی بر جهان اسلام است.

زایری وند^۳ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «تحدیات اللغه العربیه فی عصر العولمة»، مجله دراسات النقد والترجمه فی اللغه العربیه وادابها، شماره ۴، سال اول به بررسی چالش‌های فراروی زبان عربی در عصر جهانی شدن پرداخته است. وی در این زمینه به رویارویی زبان عربی با زبان‌های غربی اشاره نموده و اصطلاح «الازدواجیه والثنائیه» را مطرح می‌نماید. منظور نویسنده از «الازدواجیه» وجود دو نسخه متفاوت از یک زبان (فصحیح و عامیانه) در یک کشور و منظور از «الثنائیه» وجود دو زبان مختلف «مانند عربی و فارسی» در یک کشور است. نویسنده این مقاله، تلاش کشورهای غربی برای مشروعیت بخشیدن به لهجه‌های عامیانه و جایگزینی آن با عربی فصیح را توطئه‌ای از سوی این کشورها برای به حاشیه راندن زبان عربی می‌داند. چالش دوم را نیز جایگزینی حروف لاتین به جای حروف عربی و دعوت به این امر در دانشگاه‌ها معرفی نمود است.

صبادی نژاد و دادایی دیگه سرا^۴ (۱۳۹۲) در پژوهش خود تحت عنوان «چالش‌های زبان عربی در عصر جهانی شدن»، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره ۹، شماره ۳۰، مسئله‌ای را تحت عنوان مبارزه امپریالیسم غرب با زبان و فرهنگ عربی مطرح می‌نماید. در این مسئله، فرض بر آن است که امپریالیسم فرهنگی آمریکایی با حمله به زبان و فرهنگ عربی که در زبان عربی فصیح نمود می‌یابد، تلاش می‌کند تا لهجه‌ها و گویش‌های عامیانه را قدرت بخشد و به این شیوه، به‌تدریج زبان عربی فصیح را با ادعای ناکارآمدی از صحنه رقابت با زبان و فرهنگ آمریکایی خارج نموده و به این شیوه، زمینه و شرایط را برای تحمیل فرهنگ و زبان آمریکایی بر جامعه عرب‌زبان فراهم نماید.

بیات و همایونی^۵ (۱۳۹۹) در پژوهشی درباره چالش‌ها و راهکارهای آموزش زبان عربی در مدارس، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۷۱۴۴ به تحلیل سیاستی آموزش زبان عربی در اسناد و قوانین بالادستی حوزه آموزش و پرورش پرداخته و در ادامه نیز به بررسی چالش‌های اجرایی پیش روی آموزش زبان عربی نظر افکنده و راهکارهایی را جهت برون‌رفت از این چالش‌ها ارائه داده‌اند. نویسندگان در ابتدا به بررسی جایگاه زبان عربی در نظام آموزشی ایران همت

^۱ Sayyadi Nejad and Dadaei Digehsara

^۵ Bayat and Homayoun

^۱ Rasouli

^۲ Taqvaei

^۳ Zayeri Vand

گمارده و به این نتیجه دست یافته‌اند که زبان عربی در نظام آموزشی ایران جایگاه بسیار بالایی داشته و در این میان قابل مقایسه با سایر زبان‌های خارجی نیست. آنها چالش‌های آموزش زبان عربی را شامل چالش‌های مربوط به نیروی انسانی آموزش زبان عربی، روش سنتی آموزش زبان عربی و آموزش نامناسب دستور زبان عربی ذکر کردند.

ریاض و الفرانی^۱ (۲۰۰۷) در پژوهش خود درباره مسائل زبان عربی و نقش قرآن کریم در مواجهه با این چالش‌ها و مسائل که با عنوان عربی‌التحديات التي تواجه اللغة العربية و دور القرآن الكريم في التصدي لها در همایش الاسلام والتحديات المعاصرة ارائه شده، بیان می‌کنند که زبان عربی به فضل وجود قرآن کریم، زبانی زنده است که کماکان بسیاری از خصائص و ویژگی‌های خود را حفظ کرده است. با این وجود در سال‌های اخیر حملات زیادی به اسلام و به‌ویژه در سایه نظام نوین جهانی شده است. این حملات و تهدیدها اصولاً زبان عربی را از آن جهت که زبان اسلام است مورد هدف قرار داده و در این بین وجود شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی باعث تشدید این حملات شده است.

ترکاشوند (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی سیاست‌های آموزش زبان عربی در جمهوری اسلامی ایران» فصلنامه علمی پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۲ تلاش کرده تا آسیب‌های آموزش زبان عربی را در ایران مورد بررسی قرار دهد. وی در این پژوهش به سلسله‌مراتب نظام سیاست‌گذاری کشور (سیاست‌های کلی نظام، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، قوانین مجلس شورای اسلامی، مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، مصوبات هیئت وزیران و دستگاه‌های اجرایی) در آموزش زبان عربی پرداخته و تلاش نموده آسیب‌های آموزش این زبان را در کشور شناسایی نماید. نتایج این تحقیق نشان داد که ضعف نیروی انسانی آموزش زبان عربی، نبود وسایل کمک آموزشی چندرسانه‌ای و به‌کارگیری روش‌های سنتی در آموزش زبان از مهم‌ترین این چالش‌ها و ضعف‌ها به شمار می‌روند. همچنین چالش‌های دیگری شامل روزمرگی، عدم نوآوری، عدم نیازسنجی، پراکندگی و عدم انسجام، نداشتن ایده محوری بالادستی، تغییرات یک‌سویانه در سیاست‌ها و... و علت اصلی این چالش‌ها نیز به تدوین سیاست‌های آموزش زبان عربی در

سطوح اجرایی کشور (معاونت‌های وزارت آموزش و پرورش) باز می‌گردد.

بوزیفی^۲ (۲۰۱۰) در پایان‌نامه واقع اللغة العربية علی شبکه الانترنت، دراسة وصفية تحليلية لمواقع الكترونية عربية كلية العلوم السياسية والإعلام. جامعة الجزائر درباره واقعیت زبان عربی در اینترنت که مطالعه‌ای است توصیفی تحلیلی درباره وب‌گاه‌های عربی موجود در شبکه اینترنت به‌منظور درک جایگاه زبان عربی در شبکه جهانی اینترنت و چالش‌هایی که در مبحث انقلاب اطلاعات فراوری زبان عربی قرار گرفته و آن را تهدید می‌کند. نتایج تحقیق نشان داد که راه‌حل‌های آنی و سریع برای مواجهه با چنین چالش‌هایی لازم است و این چالش‌ها نه تنها کلمات عربی، بلکه کل ساختار زبان عربی را تهدید می‌کنند.

حمدي^۳ (۲۰۱۲) در مطالعه خود در مورد واقعیت استفاده از زبان عربی در سایه استفاده از ارتباطات و رسانه‌های مدرن از دیدگاه جوانان دانشگاه الجزایر و با عنوان عربی واقع استخدام اللغة العربية في ظل استخدام وسائط الاتصال والإعلام الحديثة في نظر الشباب الجامعي الجزائر. که در همایش بین‌المللی اللغة العربية ومواكبة العصر در شهر مدینه ارائه شده به بررسی نحوه استفاده جوانان دانشگاهی از زبان فصیح عربی در زندگی روزمره خود در خانواده، دانشگاه و جامعه و نحوه به‌کارگیری این نوع از زبان در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مختلف و همچنین شناسایی اساسی‌ترین دلایل کاهش جایگاه زبان عربی فصیح در جوامع عربی پرداخته است. مطالعه این محقق نشان داد که اکثر جوانان دانشگاه الجزایر ترجیح می‌دهند از لهجه محلی خود [که به‌شدت آغشته به کلمات فرانسوی است] در تعاملات روزانه استفاده کنند.

کنعانی^۴ (۲۰۱۲) در تحقیق خود با عنوان «اللغة العربية والتحديات المعاصرة وسبل معالجتها»، که در همایش بین‌المللی واقع الدول العربية ارائه شده چالش‌های عصر حاضر این زبان و راهکارهای مواجهه با این چالش‌ها، با هدف بررسی برجسته‌ترین چالش‌ها و تهدیداتی که زبان عربی در قرن بیست و یکم با آن مواجه است انجام گرفته که یافته‌های تحقیق نشان داد سه چالش بسیار بااهمیت و پررنگ که زبان عربی را تهدید می‌کنند شامل وجود رقابت شدید میان زبان انگلیسی و زبان عربی در کشورهای عربی‌زبان و منتشر شدن لهجه‌های

^۱ Hamdi

^۲ Kanaan

^۱ Riyadh and Al-Farani

^۲ Bouzifi

محلی در میان عرب‌زبانان و ضعف عربی فصیح در برابر لهجه‌های محلی. نویسنده معتقد است که زبان انگلیسی به‌عنوان یک زبان بیگانه هویت و استقلال فرهنگی کشورهای عربی را تهدید می‌کند و ضعف فرهنگ تمدنی زبان عربی در میان نسل جدید نیز بر قدرت و توان این تهدید می‌افزاید. او برجسته‌ترین تهدید عصر حاضر زبان عربی را رقابت این زبان با زبان‌های بیگانه دانست، به‌طوری که این تهدید به مرحله تهدید هویت قومیتی ملت‌های عربی رسیده است.

محمد ابراهیم^۱ و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله «الأغراض الثقافية المناسبة للناطقين بغیر اللغة العربية فی ضوء تحدیات القرن الحادی و العشرين» مجله کلیه التریبیه (أسیوط)، رقم ۳۳، مجلد ۷ به بررسی برخی شایستگی‌های فرهنگی می‌پردازد که افرادی که زبان عربی را به‌عنوان زبان دوم می‌آموزند لازم است برای رویارویی با چالش‌های قرن ۲۱ آنها را بیاموزند. وی اهداف و انگیزه‌های دینی برای یادگیری زبان عربی را قوی‌ترین و مؤثرترین عامل در فراگیری این زبان به‌عنوان زبان دوم معرفی می‌نماید و چالش‌های قرن ۲۱ در یادگیری زبان عربی را مواردی مانند چالش‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می‌داند.

طیب فا و الحداد^۲ (۲۰۱۹) در تحقیقی تحت عنوان «زبان عربی و مهم‌ترین چالش‌های پیش رو در دوره معاصر» در دانشگاه ملایا کشور مالزی، **مجله الضاد**، (۳(۱) مهمترین چالش پیش روی زبان عربی را ورود واژگان بیگانه به گویش و تحریر زبان عربی ناشی از گسترش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دانستند.

عبدالطواب^۳ (۱۴۲۰ ق) در کتاب «فصول فی فقه العربیه» در خصوص مشکلات زبان عربی در حوزه فراسرزمینی و به‌ویژه در حوزه مسائل و مشکلات ذاتی و ماهوی زبان عربی، در بخش آخر از این کتاب تحت عنوان «الباب الخامس: من قضایا اللغة و مشکلات العربیه» به سه بخش کلی از مسائل و مشکلات زبان عربی شامل «مشکلات اعراب، مشکلات الخط العربی و اوهام اللغویین و مشکلات تعلیم العربیه» اشاره کرده است. به‌طور خاص در بخش آموزش زبان عربی ایشان اشاره می‌کنند که بسیاری از مردم از ضعف نحوه و سطح تدریس زبان عربی در مدارس و دانشگاه‌ها شکایت دارند. همچنین عدم اهتمام مردم و کشورهای عربی به زبان فصیح را از دیگر

مشکلات زبان عربی دانستند. همچنین ایشان به این سؤال پاسخ دادند که آیا واقعاً ربان عربی برای یادگیری زبان مشکلی است؟ و در انتها به صلاحیت مدرسین زبان عربی تأکید کرده و بیان می‌کند که مهم‌ترین موضوع در آموزش زبان عربی انتخاب مدرسین صلاحیت‌دار است. در نهایت باید به این نکته تأکید نمود که با وجود این حقیقت که در حوزه آموزش زبان عربی و مسائل مربوط به آن در ایران و کشورهای عربی پژوهش‌های ارزشمندی انجام گرفته، اما تا کنون پژوهشی که به‌صورت مستقل و با استفاده از جامعه نخبگانی به بررسی مسائل نظام زبان عربی در ایران بپردازد انجام نشده و این حقیقت، ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر را اثبات می‌نماید.

۳. روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف جزء پژوهش‌های کاربردی محسوب می‌شود، زیرا با واکاوی نظام مسائل زبان عربی به‌دنبال ایجاد بستری دانشی و علمی است برای سیاست‌گذارانی که در راستای حل مسائل و چالش‌های زبان عربی تلاش می‌کنند. براین‌اساس، روش گردآوری اطلاعات (احصای مسائل زبان عربی) با رویکرد توصیفی - اکتشافی برپایه روش آمیخته با تلفیق روش‌های کمی و کیفی است و روش تحلیل اطلاعات، مبتنی بر تحلیل مضمون (به‌عنوان راهبرد پژوهش) صورت گرفت. گردآوری داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی، انجام مصاحبه، اجرای پرسش‌نامه و برگزاری نشست تخصصی صورت گرفت.

در بخش کیفی؛ محققان با استفاده از مصاحبه، دیدگاه خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه را در مورد ابعاد و مؤلفه‌های مختلف مسائل و چالش‌های گذشته، حال و به‌ویژه پیش رو با توجه به عصر اطلاعات جویا شدند. در این پژوهش، در مجموع ۷ مصاحبه‌شونده شرکت کردند که به‌صورت مصاحبه برخط نظرات آنها اخذ شد. میانگین هر مصاحبه در این تحقیق در حدود ۱/۵ ساعت بود. در مجموع ۶۸۰ دقیقه مصاحبه انجام گرفت. از مجموع مصاحبه‌شوندگان، ۶ نفر مرد (۷۵ درصد) و یک نفر زن (۲۵ درصد) بودند. همچنین ۲ نفر استاد تمام، ۴ نفر دانشیار، یک نفر استادیار و یک نفر دانشجوی دکتری بودند. همه مصاحبه‌شوندگان دارای تحصیلات مرتبط (زبان و ادبیات عربی) بودند و از دانشگاه‌های تربیت مدرس، دانشگاه تهران، پیام نور و سمنان بودند. نمونه‌گیری از خبرگان به‌صورت

^۳ Abdul Tawab

^۱ - Muhammad Ibrahim

^۲ Tayyibfa and Al-Haddad

نمونه‌گیری هدفمند و تا رسیدن به اشباع نظری (اشباع نظری)، نقطه‌ای از فرآیند نمونه‌گیری تحقیق که محقق فکر می‌کند با ادامه کار به هیچ اطلاعات جدیدی دست نمی‌یابد. بود. (در این روش نمونه‌گیری، پژوهشگر سعی خواهد کرد تا با رویکرد حداکثری گروه‌های مختلف درگیر با تجربه‌های مرتبط با مسئله را در نمونه وارد نموده تا داده‌های مورد نیاز تحقیق از حیث تنوع و کفایت آن به اشباع برسد. به‌منظور پوشش دادن به همه ادراکات مربوط به دوگانگی مذکور در اذهان خبرگان و متخصصان موضوع، لازم است که طیف خبرگی به‌اندازه کافی وسیع و پوشش‌دهنده در نظر گرفته شود). ملاک خبرگی شامل (۱) داشتن سوابق تألیف، تدریس یا سخنرانی در موضوع تحقیق (سابقه آموزشی-پژوهشی)، (۲) داشتن تخصص، تحصیلات یا جایگاه علمی مرتبط با موضوع تحقیق (سابقه تحصیلی) و (۳) داشتن منصب و پست مرتبط با موضوع تحقیق (سابقه مدیریتی) بود.

۴. یافته‌های تحقیق

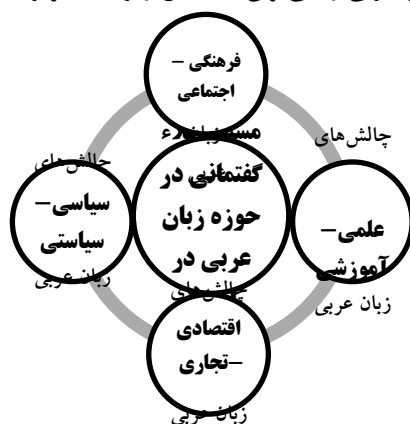
پس از انجام مصاحبه‌ها، محتوی ضبط شده، به‌صورت متن پیاده‌سازی گردید و در نرم‌افزار تحلیل محتوای کیفی مکس کیودا (MAXQDA)، بارگذاری، دسته‌بندی موضوعی و تحلیل شد. در این مرحله کدهای باز متن مصاحبه‌ها استخراج شدند. در این بخش حدود ۱۲۵ کد باز استخراج گردید که برخی به‌دلیل اشتراک مفهومی کامل، با هم تلفیق گردیدند. پس از استخراج کدهای باز مربوط به مصاحبه‌ها، به تلفیق و هم‌سنخ‌سازی کدهای باز و ایجاد مقوله‌های کلان‌تر (محورها) پرداخته شد. در این مرحله به عبارتی کدهای محوری (یا محورها) و به‌صورت ویژه ۵ کد محوری (مسائل یا چالش‌های کلان) شامل چالش‌های علمی-آموزشی، فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی-تجاری، سیاسی-سیاستی و چالش‌های فراسرزمینی استخراج شد. نتایج در جدول زیر آورده شده است:

مقوله‌ها (کدهای باز)	کد محوری (چالش‌ها)
آموزش قواعد به‌جای آموزش زبان عربی	چالش‌های علمی-آموزشی
بیگانه بودن دانشگاهیان با مسائل زبان‌شناسی روز	
عدم تحول بنیادین در آموزش و پرورش و عدم رسیدن به اهداف	
عدم یادگیری اثربخش زبان عربی در مدارس	
عدم تحقق اهداف آموزش زبان عربی در دانشگاه‌ها	
انباشت دانش و عدم کاربردی‌سازی رشته عربی در دانشگاه‌ها	
ناآگاهی از جریان‌های علمی روز در حوزه آموزش سنتی	
عدم ارتباط محتوای آموزشی با روش آموزش در دانشگاه‌ها	
نبود انگیزه در دانشجویان زبان عربی	
حاکم شدن اهداف فرهنگی اجتماعی بر متون دانشگاهی	
عدم توجه به اهداف اقتصادی در متون دانشگاهی	
تمرکز پژوهش دانشگاهی بر مشکلات آموزش زبان عربی به‌جای مشکلات خود آن زبان	
نبود مهارت میان دانش‌آموختگان زبان عربی	
وجود نگاه تجاری و درآمدزایی به رشته زبان عربی در نظام آموزش عالی ایران	
منحل شدن یا عدم کارایی نهادها و انجمن‌های علمی مرتبط با زبان عربی	
تبدیل شدن کسب درآمد از دانشجویان خارجی به هدف اصلی به‌جای آموزش	
عدم سازگاری بین مواد آموزشی و انگیزه‌های دانشجویان	
نبود گرایش‌های جدید آموزش زبان در دانشگاه متناسب با تحولات روز	
عدم سنجش شایستگی (ارزیابی ذوق و مهارت‌های ادبی) ورودی‌های دانشگاهی	
مهارت‌محور نبودن آموزش زبان عربی در نظام آموزش کشور	
ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان عربی	
فاصله معنادار مطالب مندرج در سرفصل رشته ادبیات عرب با نیاز روز جامعه	
غلبه نگاه دینی بر سرفصل‌های رشته زبان و ادبیات عربی	
ضعف شدید فارغ‌التحصیلان در بعد مکالمه (گفت‌وشنود) زبان عربی	
عدم اثربخشی برخی دروس دانشگاهی زبان عربی (مثلاً درس کارآفرینی)	
نبود تجربیات عملی اساتید برای تدریس دروس	
دوگانگی آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و یا با اهداف عمومی	
عدم توجه به آموزش زبان عربی با اهداف عمومی و خاص در ایران	

عدم توجه به توانمندی ناشی از ورود گردشگران سلامت، دانشگاهی، دینی و... عرب‌زبان	
عدم تحقق اهداف آموزش زبان عربی در ایران	
عدم ارتباط آموزش دانشگاهی با بازار کار	
نبود مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در اساتید رشته زبان عربی	
نبود مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در دانشجویان	
نبود نگاه مهارتی در دانشگاه‌های کشور به آموزش زبان عربی	
عدم تناسب بین مهارت‌های یاد داده شده در دانشگاه با مهارت‌های مورد نیاز بازار کار	
نبود توازن بین تعداد دانش‌آموختگان زبان عرب و نیاز بازار کار	
عدم انجام نیازسنجی برای رشته زبان عربی	
نبود نگاه تخصص‌محور در آموزش دانشگاهی زبان عرب	
عدم قائل شدن شأن مستقل و سوای ادبیات، برای زبان عربی در آموزش دانشگاهی	
عدم توجه به لهجه‌ها در آموزش دانشگاهی و تربیت نیروی مورد نیاز بازار کار	
نبود مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در دانشجویان-کد تکراری	
نگاه به زبان عربی به‌عنوان زبان دینی در دانشگاه‌ها و نهادینه شدن مفاد درسی بر این مفروضه	
عدم نگاه به زبان عربی به‌عنوان یک زبان بین‌المللی همتای سایر زبان‌های خارجی در ایران	
استدلال‌های نادرست یا ناقص برای کاربرد زبان عربی در ایران	
سردرگمی دانشجویان به دلیل واحدهای درسی متنوع و پراکنده	
نبود نگاه تخصصی به تدریس اساتید دانشگاه در رشته عرب	
ضعف زبانی برای مقاصد سیاسی و تأثیر در جهان عرب	
عدم توانایی دانش‌آموختگان زبان عربی برای کار در رسانه	
وجود نگاه منفی به دانشجوی زبان عربی در جامعه ناشی از خصومت ادعایی بین ایرانی‌ها و اعراب	
عدم اقبال داوطلبان بااستعداد برای ورود به رشته عربی در دانشگاه به‌دلیل فرهنگی	
توجه بیش از حد به ادبیات زبان عربی در دانشگاه‌ها به‌جای خود زبان عربی	
تدوین پایان‌نامه‌های تکراری در رشته زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌ها	
عدم اثربخشی پژوهش‌های داخلی دانشگاهی در زمینه زبان عربی	
تأکید بر علم صرف و نحو به‌جای قواعد بنیادی و کاربردی در تدریس زبان عربی	
محتوی نامناسب دروس و روش تدریس نامناسب دانشگاهی (تأکید بیش از حد بر کتاب «مبادی» در دانشگاه)	
محتوی نامناسب دروس و روش تدریس نامناسب دانشگاهی (تدریس نامناسب درس بلاغت در دانشگاه)	
محتوی نامناسب دروس و روش تدریس نامناسب دانشگاهی (تدریس سنتی درس ترجمه)	
سردرگمی در تدریس زبان عربی به عربی یا فارسی در دانشگاه‌ها	
عدم ارتباط بین آموزش زبان عربی و مهارت‌های مورد نیاز بازار کار	
تمایل بازار کار به جذب نیروی ماهر مسلط به زبان عربی بدون مدرک به‌جای دانش‌آموخته دانشگاه	
حفظ کردن قواعد به‌جای یادگیری زبان توسط دانشجویان و اساتید و عدم توانایی تکلم به زبان عربی	
کمبود اساتید در تخصص‌ها و زمینه‌های جدید زبان و عدم امکان راه‌اندازی رشته‌های جدید	
عدم توجه به توسعه مهارت‌های غیرتخصصی مورد نیاز بازار کار در دانشجویان	
تهدید مشاغل حوزه زبان عربی توسط هوش مصنوعی	
مقاومت در برابر تغییر سرفصل دروس دانشگاهی به‌دلیل وجود تمایلات و منافع شخصی اعضای هیئت علمی	
نگاه غیرواقع‌بینانه مردم کشورهای عربی به‌ایران ناشی از تبلیغات منفی رسانه	
فروکش کردن ذوق یادگیری زبان عربی در جامعه ایرانی به نسبت اول انقلاب	
تحصیل ناکافی زبان عربی در جامعه ایرانی	
افت متون درسی ادبی زبان عربی در دانشگاه‌های ایران:	
عدم توجه به لزوم تغییر روش، متون و برنامه رشته زبان و ادبیات عربی	
عدم توجه جدی به دوره لیسانس در رشته زبان و ادبیات عربی	
سطحی و کم‌محتوی شدن ادبیات عربی در دانشگاه‌ها	
عدم فعالیت هدفمند در زمینه زبان عربی در شبکه‌های اجتماعی	
به‌روز نشدن جامعه در حوزه زبان عربی	چالش‌های فرهنگی-اجتماعی
عدم انجام کار فرهنگی برای تغییر نگاه تاریخی منفی مردم ایران به زبان عربی	
تولد زبان‌های حاشیه‌ای در کنار زبان اصلی عربی	

عدم تبیین جایگاه علمی فرهنگی زبان عربی در برابر زبان انگلیسی در ایران	
عدم توجه به نیازهای بازارکار حوزه گردشگری در آموزش زبان عربی	چالش‌های اقتصادی-تجاری
عدم توجه به زبان عربی به‌عنوان زبان تجارت	
لزوم توجه به ظرفیت‌های کسب‌وکار زبان عربی	
مغفول ماندن زبان عربی در حوزه‌های تجاری و بازرگانی	
نبود راهبرد اقتصادی فعال در زمینه صادرات به کشورهای عربی ناشی از ضعف زبان عربی در ایران	چالش‌های سیاسی یا حکمرانی-سیاستی
عدم تبیین ظرفیت‌های کارآفرینی زبان عربی در ایران	
ضعف حکمرانی در تبدیل زبان عربی به یک فرصت	
نبود نهاد سیاست‌گذاری در زمینه زبان عربی در ایران	
بی‌توجهی به زبان عربی به‌عنوان زبان تأثیرگذار سیاسی	چالش‌های فراسرزمینی
تلاش برای غلبه دادن زبان فارسی در ایران	
عدم توجه به زبان عربی به‌عنوان ابزار ارتباط با همسایگان	
تحقیر زبان عربی به‌عنوان زبان یک قوم یا خرده فرهنگ ملی به خاطر امر سیاسی	
تأثیر منفی جهانی شدن و جهانی‌سازی بر زبان عربی	
دوگانگی بین زبان فصیح (زبان معیار) و زبان کاربردی در جهان عرب	

کار برده شده است و فیلسوفان و نظریه‌پردازان مختلف درباره دامنه، مفهوم، نقش و کارکرد آن، نظریه‌هایی گوناگون و تاحدی متفاوت، مطرح کرده‌اند و پیرامون آن دیدگاه‌های گوناگونی داشته‌اند. در اینجا منظور از گفتمان، راه و روش سیاست‌دانی و سیاست‌گذاری است. بنابراین در اینجا خلاء گفتمانی به معنی نبود روش حکمرانی و سیاست‌دانی است و در نتیجه برای پر کردن این خلاء، گفتمان‌سازی لازم است. به‌طور کلی در علوم انسانی و علوم اجتماعی، گفتمان یک روش صوری تفکر را توصیف می‌کند که به واسطه زبان ابراز وجود می‌کند. در علوم اجتماعی، گفتمان یک مرز اجتماعی است که مشخص می‌کند چه گزاره‌هایی می‌توانند در مورد یک موضوع گفته شوند. بسیاری از تعاریف گفتمان عمدتاً از آثار فیلسوف فرانسوی میشل فوکو گرفته شده‌اند. علوم سیاسی گفتمان را نزدیک به سیاست و سیاست‌گذاری می‌داند. بنابراین می‌توان این‌گونه گفت که اساسی‌ترین چالش زبان عربی در ایران، نبود گفتمان مشترک در حوزه زبان عربی است. درنهایت نظام مسائل زبان عربی را می‌توان به شکل زیر به تصویر کشید:

پس از دسته‌بندی کدهای باز مستخرج از مصاحبه‌ها (مسائل و چالش‌های زبان عربی) در مقوله‌های محوری مشخص، در سطح سوم مفهوم‌سازی کدها، به انتزاعی‌ترین سطح مفهومی می‌رسیم که در آن باید به دنبال یک چتر مفهومی گسترده‌ای باشیم که همه مقوله‌ها را بتواند در ذیل خود جمع کند. به عبارتی باید به دنبال یک تک کد مفهومی جامع باشیم که همه معانی مذکور در کدهای محوری مرحله قبل را در بطن خود داشته باشد. لازم به ذکر است که با توجه به اینکه تحقیق حال حاضر، مشخصاً از نوع پدیدارشناختی است و به دنبال تبیین مسائل زبان عربی است و تنها همین یک هدف مذکور را دنبال می‌کند، لذا در این مرحله فقط یک کد انتخابی خواهیم داشت.

در این مرحله، که طبیعتاً مرحله چالشی و حساسی است، مفاهیم متعددی از طرف تیم تحقیق مطرح شد. مسئله مهم در اینجا آن است که دریابیم «کدام عامل کلان یا اساسی، باعث شده است که زبان عربی با چالش‌ها و مسائل متعددی در حوزه آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، تجاری و سیاسی در ایران مواجه باشد و آن عامل را باید چه نامید؟ به نظر می‌رسد می‌توان این عامل را «خلاء گفتمان غالب در حوزه زبان عربی در ایران» نامید. اگر چه می‌توان این چالش‌ها و مسائل را متأثر از عاملی تحت عنوان «رهاشدگی زبان عربی در ایران» نیز نامید. باین‌وجود به نظر می‌رسد مفهوم «خلاء گفتمانی» بهتر منظور را می‌رساند و همه انواع چالش‌ها را در ذیل خود-به‌مثابه چتر مفهومی گسترده- جمع خواهد کرد. گفتمان، اصطلاحی است که در زمینه‌ها و رشته‌های گوناگونی چون فلسفه، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و زبان‌شناسی به‌طور گسترده به

اولویت‌های دیگه مبتنی بر اینه قرار بگیره... اینو این چالش فوق همه چالش‌های دیگه است بقیه مبتنی بر اینن. چالش مواد آموزشی داریم باید برگردیم اساتید توانمند که البته با هوش مصنوعی ما وارد یک چیز دیگه می‌شویم.

عدم ارتباط بین آموزش زبان عربی و مهارت‌های مورد

نیاز بازارکار: ببینید از صحبت‌های من فکر کنم مشخص شد که مهمترین چالش به نظر من همان «عدم ارتباط بین آموزش‌ها، روش‌ها و مهارت‌های موردنیاز بازارکار» است. ما اگر بتوانیم این ارتباط را برقرار کنیم، ببینید حالا من خودم نشد برم کشورهای دیگه برم، دانشگاه‌های دیگه را ببینیم. مثلاً موردی که من شنیدم، مثلاً تو آلمان، دوستان می‌گفتند شرکت BMW میاد به دانشگاه‌های آلمان مثلاً یکی از دانشگاه‌های آلمان اعلام می‌کنه مثلاً من ۱۰۰ تا نیرو با این مهارت می‌خوام با این مهارت استخدام کنم چهارسال دیگه هزینه‌هاشون را هم پرداخت می‌کنم و اون دانشگاه میاد براساس اون مهارت‌هایی که تعریف شده در اون کارخانه، نیرو تربیت می‌کنه و بعد از اینکه فارغ‌التحصیل شدند در همان جا مشغول به کار می‌شوند. اینکاری است که در دنیا دارد انجام می‌شود در تمام دنیا، پس مهارت خیلی مهم است و اولویت اول است. و چرا می‌گوییم مهارت اولویت اول است. چون الان شرکت‌های معتبر مثل گوگل، مثل علی‌بابا اینها مدرک دانشگاهی را از جمله مدارک استخدام حذف کردند. می‌گن شما بیا اینجا توانایی خودت را به ما نشون بده. اصلاً دیپلم هم نداشته باشی، مهم نیست. ما یک کاری ازت می‌خواهیم، هر کس به بهترین شکل بتونه انجام بده، ما استخدامش می‌کنیم. حالا از کدام دانشگاه مدرک گرفتی، اصلاً گرفتی یا نگرفتی، اصلاً برام مهم نیست. من کار می‌خوام از تو.

دوگانگی آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و یا

با اهداف عمومی: اولین مورد از چالش‌های زبان عربی، و مهمترین نکته است به نظرم در کشور ما در حیطه زبان عربی، یک دوگانگی عمیق ایجاد کردیم که این دوگانگی یک چالش بزرگ ایجاد کرده و به نوعی این یک معضل حل نشدنی شده این دوگانگی شامل آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و حوزه آموزش زبان عربی با اهداف عمومی است.

۵. صد مسئله اولویت‌دار اول (از لحاظ رتبه‌بندی

کمی)

در این بخش بر اساس یافته‌های بخش کیفی (مصاحبه‌ها)، کدهای استخراج شده به‌صورت گزینه‌های سؤال درآمد و یک

شکل (۲): نظام مسائل زبان عربی (منبع: یافته‌های

تحقیق)

این چالش به‌مثابه علت‌العلل، باعث به وجود آمدن چالش‌هایی (یا به عبارت دیگر نمودهایی از خود) در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و .. می‌شود. در خصوص مهم‌ترین مسائل یا چالش‌ها، مصاحبه‌شوندگان به ۳ چالش کلیدی به‌عنوان مهم‌ترین (یا اولویت‌دارترین مسئله) اشاره صریح داشتند که به‌عنوان مسائل اولویت‌دار از نگاه خبرگان در نظر گرفته شدند. این سه مسئله مهم در زیر آمده‌اند.

- ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان عربی
- عدم ارتباط بین آموزش زبان عربی و مهارت‌های مورد نیاز بازارکار
- دوگانگی آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و یا با اهداف عمومی

در ادامه به شرح هر کدام از این سه مسئله کلیدی براساس مصادیق اشاره‌شده توسط خبرگان پرداخته شده است:

چالش ناشی از ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان

عربی: امروز ماشین لرنینگ (Machin Learning) به‌عنوان یک روش بسیار مهم و گسترده مطرح است. من در هفته گذشته در دانشگاه تربیت مدرس چگونگی به‌کارگیری هوش مصنوعی در تحقیقات آموزش زبان عربی را مطرح کردم و چقدر مهم و جدی است. ببینید چالش جدید ما الان این است. چالش جدیدی که ما در آینده باهاش روبرو خواهیم بود که نظام آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی اگر بیاید ما دیگر این استادها رو نیاز نداریم. اصلاً استاد نیاز نداریم ما به استادی نیاز داریم که... شما در نظر بگیرید که یک نظام آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی شکل گرفته درون نظام آموزشی شخص وارد یک محیط آموزشی شده و توی آن محیط، یک هوش مصنوعی هست که اطلاعاتش میلیون‌ها برابر یک معلمه. هر چی ارزش پیرسی به خوبی جواب می‌دهد. پس نظام آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی مشکل چالش جدی آموزش زبان عربی و همه رشته‌های دیگه است یعنی اگر ما نجنبیم تلاش نکنیم خصوصاً مرکز پژوهش‌ها اون جایی که آقای دکتر هستن این رو به‌عنوان یک اولویت... مثلاً چطور می‌بگم که همه

پرسش‌نامه با به کار بردن تمام گزینه‌های استخراج‌شده در بخش کیفی طراحی شد. گزینه‌های پاسخ نیز بر اساس طیف لیکرت با مقیاس ۵ تایی (۱- بسیار کم اهمیت، ۲- کم اهمیت، ۳- تاحدودی دارای اهمیت، ۴- بااهمیت ۵- بسیار بااهمیت) بود. پرسش‌نامه طراحی شده به صورت الکترونیکی تدوین و آدرس آن از طریق سامانه ارسال پیام کوتاه به حدود ۳۸۵ نفر از اعضای هیئت علمی رشته‌ی زبان و ادبیات عربی در تمام زیرنظام‌های آموزش عالی کشور (دانشگاه‌های دولتی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه پیام نور، مؤسسات آموزش عالی غیرانتفاعی، دانشگاه‌های نهادی مانند امام صادق، جامعه المصطفی و ...) ارسال گردید و در مجموع (بعد از گذشت ۳

هفته) حدود ۱۸۰ پرسش‌نامه دریافت شد. به منظور تحلیل و اولویت‌بندی چالش‌ها (مسائل)، میانگین پاسخ‌ها برای هر گزینه (مسئله) برای تمام افراد پاسخ‌دهنده محاسبه شد و میانگین‌ها از بزرگ‌ترین به کوچک‌ترین مرتب گردید. سپس ۱۰۰ میانگین بزرگ‌تر انتخاب شد تا ۱۰۰ مسئله اولویت‌دار به ترتیب اهمیت استخراج گردد. مابقی چالش‌ها حذف گردید. نتایج در جدول زیر آمده است.

۱۰۰ مسئله مهم زبان عربی

به ترتیب اولویت و اهمیت (نتایج تحلیل کمی)

ردیف	چالش/مسئله مرتبط با زبان عربی	میانگین
۱	بی توجهی به ظرفیت تجاری و درآمدزایی رشته زبان عربی در نظام آموزش عالی ایران	4/55
۲	ضعف شدید فارغ‌التحصیلان در بعد مکالمه (گفت‌وشنود) زبان عربی	4/45
۳	نامیدی دانشجویان از آینده رشته عربی و فرصت‌های شغلی در این رشته	4/43
۴	آموزش قواعد به جای آموزش زبان عربی در دانشگاه‌های کشور	4/40
۵	بی توجهی به نیازهای بازار کار حوزه گردشگری در آموزش زبان عربی (عدم ارتباط آموزش‌های دانشگاهی با بازار کار)	4/38
۶	بی توجهی به لزوم سفرهای علمی دانشجویان زبان عربی به کشورهای عرب‌زبان منطقه	4/38
۷	ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان عربی	4/37
۸	عدم نگاه به زبان عربی به عنوان یک زبان بین‌المللی همتای سایر زبان‌های خارجی در ایران...	4/36
۹	عدم توجه و اهتمام وزارت علوم به دانش‌آموختگان رشته عربی	4/35
۱۰	عدم توجه به زبان عربی به عنوان زبان تجارت منطقه‌ای (عدم توجه به ظرفیت‌های کسب‌وکار زبان عربی)	4/34
۱۱	نبود مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در میان دانش‌آموختگان زبان عربی	4/34
۱۲	عدم تبیین جایگاه علمی فرهنگی زبان عربی در برابر زبان انگلیسی در ایران	4/33
۱۳	عدم توجه به لهجه‌ها در آموزش دانشگاهی و تربیت نیروی مورد نیاز بازار کار	4/33
۱۴	عدم تبیین ظرفیت‌های کارآفرینی زبان عربی در ایران	4/27
۱۵	بی توجهی به زبان عربی به عنوان زبان تأثیرگذار سیاسی	4/27
۱۶	مغفول ماندن زبان عربی در حوزه‌های تجاری و بازرگانی	4/26
۱۷	عدم توجه به لزوم تغییر روش، متون و برنامه درسی رشته زبان و ادبیات عربی	4/26
۱۸	عدم مطالعه و آسیب‌شناسی علل عدم گرایش به زبان عربی در ایران	4/25
۱۹	عدم انجام کار فرهنگی برای تغییر نگاه تاریخی منفی مردم ایران به زبان عربی	4/24
۲۰	نبود نگاه مهارتی در دانشگاه‌های کشور به آموزش زبان عربی	4/24
۲۱	ضعف حکمرانی در تبدیل زبان عربی به یک فرصت	4/23
۲۲	نبود مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در دانشجویان	4/23
۲۳	مجهز نشدن به دانش روز در حوزه یادگیری زبان عربی	4/22
۲۴	عدم توانایی دانش‌آموختگان زبان عربی برای کار در رسانه	4/21
۲۵	عدم یادگیری کاربردی و اثربخش زبان عربی در مدارس کشور	4/20
۲۶	نبود نهاد سیاست‌گذار در زمینه زبان عربی در ایران	4/20
۲۷	وجود ناهماهنگی در سرفصل رشته ادبیات عرب با نیاز روز جامعه	4/20
۲۸	عدم تناسب واحدهای درسی با آینده دانشجویان در این رشته	4/19
۲۹	عدم انجام نیازسنجی برای رشته زبان عربی	4/18
۳۰	عدم توجه به زبان عربی به عنوان ابزار ارتباط با همسایگان	4/17
۳۱	بی‌انگیزگی در آموختن زبان عربی در ایران در تمامی مقاطع تحصیلی	4/17
۳۲	عدم توجه به توسعه مهارت‌های غیر تخصصی مورد نیاز بازار کار در دانشجویان	4/17
۳۳	عدم تحقق اهداف آموزش زبان عربی در ایران	4/15

4/14	عدم سنجش شایستگی (ارزیابی ذوق و مهارت‌های ادبی) ورودی‌های دانشگاهی	۳۴
4/14	کمبود اساتید در تخصص‌ها و زمینه‌های جدید زبان و عدم امکان راه‌اندازی رشته‌های جدید	۳۵
4/12	عدم کاربردی‌سازی رشته عربی در دانشگاه‌ها علی‌رغم وجود انباشت دانش کاربردی	۳۶
4/12	نبود گرایش‌های جدید آموزش زبان در دانشگاه متناسب با تحولات روز	۳۷
4/12	عدم توجه به آموزش زبان عربی با اهداف عمومی و خاص در ایران	۳۸
4/12	فقدان رشته‌های ترکیبی و بین‌رشته‌ای متناسب با نیاز و انتظارات از زبان عربی	۳۹
4/12	عدم توجه به توانمندی ناشی از ورود گردشگران سلامت، دانشگاهی، دینی و... عرب‌زبان	۴۰
4/12	عدم تعامل مؤثر و همکاری‌های علمی کشور با دانشگاه‌های کشورهای عربی	۴۱
4/11	عدم توجه جدی به دوره لیسانس در رشته زبان و ادبیات عربی	۴۲
4/11	ضعف زبانی برای مقاصد سیاسی و تأثیرگذاری در جهان عرب	۴۳
4/10	نبود نگاه تخصص‌محور در آموزش دانشگاهی زبان عربی	۴۴
4/10	نبود راهبرد توسعه جامع (سیاسی، علمی و ...) منطقه‌ای برای زبان عربی	۴۵
4/09	عدم تناسب بین مهارت‌های یاد داده‌شده در دانشگاه با مهارت‌های مورد نیاز بازار کار	۴۶
4/06	نبود دوره‌های آموزشی الزامی برای استادان رشته زبان و ادبیات عربی	۴۷
4/06	استدلال‌های نادرست یا ناقص برای توجیه کاربرد دینی زبان عربی در ایران	۴۸
4/06	عدم اثربخشی برخی دروس دانشگاهی زبان عربی (مثلاً درس کارآفرینی)	۴۹
4/03	عدم تحول در نظام آموزش زبان عربی در ایران طی چند دهه اخیر	۵۰
4/02	عدم سازگاری بین مواد آموزشی و انگیزه‌های دانشجویان	۵۱
4/02	سردرگمی در تدریس زبان عربی به زبان عربی یا به زبان فارسی در دانشگاه‌ها	۵۲
4/01	عدم توجه به اهداف اقتصادی در متون دانشگاهی	۵۳
4/01	تأکید بر علم صرف و نحو به جای قواعد زبانی در تدریس زبان عربی	۵۴
4/01	محتوی نامناسب دروس و روش تدریس نامناسب دانشگاهی (به‌ویژه تدریس سنتی درس ترجمه)	۵۵
4/01	نبود امکانات مادی در دانشگاه‌ها برای تدریس زبان عربی	۵۶
4/01	نبود یک امتحان مهارت‌های زبانی برای فراگیران و دانشجویان رشته‌ی عربی	۵۷
4/00	تمایل بازار کار به جذب نیروی ماهر مسلط به زبان عربی بدون مدرک به‌جای دانش آموخته دانشگاه	۵۸
3/99	عدم توجه به زبان عربی به‌عنوان زبان یک قوم یا خرده فرهنگ ملی	۵۹
3/99	عدم اقبال داوطلبان بااستعداد برای ورود به رشته عربی در دانشگاه به‌دلیل فرهنگی	۶۰
3/97	عدم قابل شدن شأن مستقل و سوای ادبیات، برای زبان عربی در آموزش دانشگاهی	۶۱
3/97	نبود انگیزه لازم برای فرصت مطالعاتی اعضای هیئت علمی و دانشجویان زبان عربی	۶۲
3/97	کمبود منابع درسی مفید، روزآمد و سازگار با نیاز و اقتضات کاربرد زبان عربی در ایران	۶۳
3/96	نبود مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در اساتید رشته زبان عربی	۶۴
3/96	توجه بیش از حد به ادبیات عربی در دانشگاه‌ها به‌جای خود زبان عربی	۶۵
3/96	مقاومت در برابر تغییر سرفصل دروس دانشگاهی به‌دلیل وجود تمایلات و منافع شخصی اعضای هیئت علمی	۶۶
3/96	فقدان گروه‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه کاربرد زبان عربی در مشاغل مختلف	۶۷
3/95	دوگانگی بین زبان فصیح (زبان معیار) و زبان کاربردی در ایران و حتی جهان عرب	۶۸
3/94	عدم اطلاع از جریان‌های علمی روز در حوزه آموزش زبان عربی	۶۹
3/93	نبود نگاه تخصصی به تدریس اساتید دانشگاه در رشته عربی	۷۰
3/93	بیگانه بودن دانشگاهیان با مسائل زبان‌شناسی روز	۷۱
3/93	عدم توجه به وجه تمدنی زبان عربی در ایران	۷۲
3/92	عدم اثربخشی پژوهش‌های داخلی دانشگاهی در زمینه زبان عربی	۷۳
3/92	فروکش کردن ذوق یادگیری زبان عربی در جامعه ایرانی به نسبت اول انقلاب	۷۴
3/92	سطحی و کم‌محتوی شدن ادبیات عربی در دانشگاه‌ها	۷۵
3/90	نبود توازن بین تعداد دانش‌آموختگان زبان عرب و نیاز بازار کار	۷۶
3/88	دوگانگی آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و یا با اهداف عمومی	۷۷
3/88	منحل شدن یا عدم کارایی نهادها و انجمن‌های علمی مرتبط با زبان عربی	۷۸
3/88	سردرگمی دانشجویان به‌دلیل واحدهای درسی متنوع و پراکنده	۷۹
3/87	دیپلماسی ضعیف اقتصادی در زمینه صادرات به کشورهای عربی ناشی از ضعف زبان عربی	۸۰
3/87	عدم تحقق اهداف آموزش زبان عربی در دانشگاه‌ها	۸۱

۸۲	پی‌ریزی منابع و مفاد درسی بر وجه دینی زبان عربی و وجود نگاه دینی به زبان عربی در دانشگاه‌ها	3/87
۸۳	عدم امکان تحقق اهداف آموزش زبان عربی مطابق با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش	3/85
۸۴	وجود نگاه منفی به دانشجوی زبان عربی در جامعه ناشی از خصومت ادعایی بین ایرانی‌ها و اعراب	3/84
۸۵	تدوین پایان‌نامه‌های تکراری در رشته زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌ها	3/84
۸۶	افت متون درسی ادبی زبان عربی در دانشگاه‌های ایران	3/81
۸۷	عدم فعالیت هدفمند در زمینه زبان عربی در شبکه‌های اجتماعی	3/80
۸۸	عدم ایجاد سازگاری و هم‌افزایی بین وجه دینی- تمدنی زبان عربی با وجه کاربردی و ارتباطی آن	3/79
۸۹	تأثیر منفی نگاه غیرواقع‌بینانه مردم کشورهای عربی به ایران بر اثر تبلیغات منفی رسانه	3/79
۹۰	عدم توسعه گرایش‌ها و دروس تخصصی متناسب با تنوع انتظارات از آموزش زبان عربی	3/75
۹۱	نبود انگیزه یا علاقه در دانشجویان زبان عربی	3/74
۹۲	ظهور و برجسته شدن زبان‌های حاشیه‌ای در کنار زبان اصلی عربی در کشورهای عربی	3/70
۹۳	عدم ارتباط محتوی آموزشی با روش آموزش در دانشگاه‌ها	3/68
۹۴	نبود تجربیات عملی اساتید برای تدریس دروس عربی	3/68
۹۵	غلبه اهداف فرهنگی اجتماعی بر متون دانشگاهی به جای اهداف عمومی یادگیری زبان عربی	3/65
۹۶	تهدید مشاغل حوزه زبان عربی توسط هوش مصنوعی	3/61
۹۷	تمرکز پژوهش دانشگاهی بر مشکلات آموزش زبان عربی به جای مشکلات خود آن زبان	3/55
۹۸	رقابت بین دانشگاه و فضای مجازی در ایفای نقش بزرگ‌تر در آموزش زبان عربی	3/48
۹۹	تأثیر منفی جهانی شدن و جهانی‌سازی بر زبان عربی	3/35
۱۰۰	نبود استعداد در دانشجویان برای یادگیری زبان عربی	3/21

۶. بحث و نتیجه‌گیری

داشتن رویکرد راهبردی به مسائل یکی از ضروریات مدیریت کلان نهادها و سازمان‌ها است. فهم مسئله؛ اولین گام در هر نوع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی محسوب می‌شود. یکی از مراحل اصلی سیاست‌گذاری عمومی و به عبارتی نخستین گام، شناسایی و شناخت مسئله به‌عنوان واقعیت و صورت‌بندی آن برای قرار دادن در دستور کار سیاست‌گذاری است، که فرایندی مجزا در سیاست‌گذاری عمومی به شمار می‌آید. مراحل آتی سیاست‌گذاری خواسته یا ناخواسته از چگونگی سپری شدن این فرایند و برآیند آن متأثر می‌شوند. بر این مبنا صورت‌بندی مسئله در حقیقت یک نظام مرکزی هدایت یا نوعی فرایند هدایت‌کننده است که در موفقیت مراحل بعدی تجزیه و تحلیل سیاستی آن مسئله، مؤثر است. از این جهت یکی از مهم‌ترین وظایف سیاست‌سازان و سیاست‌پژوهان، شناخت نظام مسائل در خصوص یک موقعیت یا یک پدیده مورد بررسی است. این شناخت از چند بُعد مورد توجه است. اول اینکه با مسئله‌شناسی، حواشی غیرضروری از پیرامون مسئله اصلی به کنار زده می‌شود و در ثانی، شناخت مسئله، تجزیه و تحلیل مناسبی را نسبت به فرایند موجود و وضعیت آینده ایجاد می‌کند، شناخت درست مسئله در اتخاذ سیاست مناسب اثر مستقیم دارد. در این راستا «مطالعات نظام مسائل» ابزاری برای رسیدن به این مقصود است. هدف از انجام «مطالعات نظام مسائل» که نوعی مطالعات راهبردی محسوب می‌شوند، تعیین خطوط کلی

بینش و تجربه موجود درباره موضوعات و مسائل اصلی و کلیدی در حوزه‌ای مشخص است. نتایج تحقیق نشان داد که هرچند از نظر خبرگان و نخبگانی که در این پژوهش از نظرات آنها استفاده شد مسائل و چالش‌های زبان عربی در ایران در حوزه‌های مختلف اقتصادی و سیاسی و آموزشی ظهور و بروز می‌یابد ولی به نظر می‌رسد ابرچالش زبان عربی در ایران، «خلاء گفتمان غالب در حوزه زبان عربی در ایران» است. اگر چه می‌توان این چالش‌ها و مسائل را متأثر از عاملی تحت عنوان «رهاشدگی زبان عربی در ایران» نیز نامید. با این وجود به نظر می‌رسد مفهوم «خلاء گفتمانی» بهتر منظور را می‌رساند و همه انواع چالش‌ها را در ذیل خود- به‌مثابه چتر مفهومی گسترده- جمع خواهد کرد. هرچند در پژوهش حاضر صد مسئله اولویت‌دار زبان عربی بر اساس نظر نخبگان استخراج شده و به‌صورت جدول ارائه شد ولی در خصوص مهم‌ترین مسائل یا چالش‌ها، ۳ چالش کلیدی به‌عنوان مهم‌ترین (یا اولویت‌دارترین مسئله) مطرح شد که شامل ورود هوش مصنوعی به آموزش زبان عربی، عدم ارتباط بین آموزش زبان عربی و مهارت‌های مورد نیاز بازارکار و دوگانگی آموزش زبان عربی با هدف فهم متون دینی و یا با اهداف عمومی بود.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی ملی تحت حمایت بنیاد ملی علم ایران با شماره طرح ۴۰۰۶۲۶۹ است. بدین وسیله از ناظرین این طرح در بنیاد مذکور کمال تشکر را دارم

فهرست منابع:

آذرشب، محمد علی و همایونی، سعد الله (۱۳۹۴) واکاوی فرهنگ و نقش آن در سیاست‌گذاری‌های/ برنامه‌ریزی‌های آموزش زبان (مطالعه موردی آموزش زبان عربی در ایران) علم زبان، دوره ۳، شماره ۵.

بوزیغی، وهبة. (۲۰۱۰). *واقع اللغة العربية على شبكة الانترنت، دراسة وصفية تحليلية لمواقع الكترونية عربية*. رسالة ماجستير. كلية العلوم السياسية والإعلام. جامعة الجزائر. بیات، موسی؛ همایون، سعدالله (۱۳۹۹) «چالش‌ها و راهکارهای آموزش زبان عربی در مدارس»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

ترکاشوند، مهدی (۱۴۰۰) بررسی سیاست‌های آموزش زبان عربی در جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰، صص ۷۹ تا ۹۴.

تقوایی، حبیب (۱۳۸۵) جهانی شدن هویت و زبان عربی (ضرورت فراگیری زبان عربی برای ایرانیان در عصر جهانی شدن، به منظور پاسداری از هویت ملی و دینی)، رشد آموزش معارف اسلامی بهار ۱۳۸۵ شماره ۶۰، صص ۶۴-۵۸.

حمدی، محمد الفاتح. (۲۰۱۲). *واقع استخدام اللغة العربية في ظل استخدام وسائل الاتصال والإعلام الحديثة في نظر الشباب الجامعي الجزائري. المؤتمر الدولي للغة العربية ومواقب العصر، المدينة المنورة*.

رسولی، حجت، (۱۳۸۴ش). ریشه‌یابی مشکلات آموزش زبان عربی در دانشگاه‌های ایران (مبانی تعریف گرایش‌ها)، پژوهش‌نامه علوم انسانی، شماره (۴۷-۴۸)، پاییز و زمستان ۱۳۸۴.

رضاپور، روح اله، فرجاه، مرجان (۱۴۰۰) بررسی روند هویت کاربر زبان از منظر نئوتنی زبانی. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبانهای خارجی، (۴) ۶۲۶-۶۳۸.

ریاض، محمود قاسم، و الفرانی، عبدالحمید (۲۰۰۷م). *التحديات التي تواجه اللغة العربية و دور القرآن الكريم في التصدي لها، بحث مقدم الى مؤتمر الاسلام و التحديات المعاصرة*. الجامعة الاسلاميه.

زایری و نند (۲۰۱۲) *تحديات اللغة العربية في عصر العولمة، مجلة دراسات النقد والترجمة في اللغة العربية وآدابها*، شماره ۴، سال اول، پاییز ۲۰۱۲.

صیادی نژاد، روح الله و دادایی دیگه‌سرا، نادر (۱۳۹۲) *چالش‌های زبان عربی در عصر جهانی شدن، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، دوره ۹، شماره ۳۰، خرداد ۱۳۹۲، ۱۵۴-۱۳۱.

طیب فا، مات؛ الحداد، عبدالوهاب ابن عبدالعزيز (۲۰۱۹م). *العربية الفصحى وأبرز التحديات المعاصرة التي تواجهها، مجلة الضاد*. (۱) ۳

عبدالتواب، رمضان (۱۴۲۰ق). *فصول في فقه العربية*، انتشارات مکتبه الخانجی، مصر: القاهرة.

کرامش، کلر (۱۳۹۰) *زبان و فرهنگ*. ترجمه فریبا غضنفری، راحله قاسمی و پدram لعل بخش، تهران: انتشارات امیرکبیر.

کنعان، احمد علی (۲۰۱۲م). *اللغة العربية والتحديات المعاصرة وسبل معالجتها*. بحث مقدم للمؤتمر الدولي للغة العربية. بیروت.

محمد ابراهیم، احمد و مختار محمود، عبدالرزاق و علام عثمان علام، صابر (۲۰۱۷) *الأغراض الثقافية المناسبة للناطقين بغير اللغة العربية في ضوء تحديات القرن الحادي والعشرين، مجلة كلية التربية (أسيوط)*، رقم ۳۳، مجلد ۷، صص ۱۷۶-۱۴۲.

نعمتی، مجید و رجائی، آزاده. (۱۴۰۳) *مطالعة نقش معلمان در اسناد سیاست‌گذاری ایران و مقایسه آن با عقاید واقعی معلمان: تطابق‌ها و تضادها*. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبانهای خارجی. ۱۴ (۱)، ۱-۱۴.

DOI: <http://doi.org/>

10.22059/jflr.2022.347097.980.

یونسکو (۱۳۷۹) آموزش و پرورش برای قرن ۲۱، ملبورن، گروه مترجمان، تک نگاشت ۲۷.